

Η ΜΟΝΗ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ

ΥΠΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΝ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ

Ἡ εἰς ἔκπνκτας γνωστὴ καὶ προσηφιλὴς μονὴ τῆς Καισαριανῆς ἀληθῶς καθίσταται λίαν ἀξιόσεβαστος διὰ τε τὴν περίφημον πηγὴν αὐτῆς τὴν παρέχουσαν εὐτεχνίαν εἰς τὰς ἐξ αὐτῆς πινούσας Ἀθίδας καὶ τῇ θεᾷ τοῦ ἔρωτος τῇ Ἀφροδίτῃ ἀριερωμένην, καὶ διὰ τὴν πολὺν ἀρχαιότητα αὐτοῦ τοῦ κτιρίου τῆς μονῆς, διὰ τοὺς λογίους ἡγουμένους οὓς κατὰ καιρὸν εἶχε, διὰ τὴν *χριστιανικὴν τέχνην* δι' ἧς τὰ τείχη τῆς ἐκκλησίας περικοσμοῦνται, διὰ τὴν σύνδεδρον θέσιν ἐφ' ἧς οἶονεὶ κεκμηκυῖα ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ γεραροῦ Ὑμηττοῦ καθεύεσθαι καὶ διὰ τὸ ἀφθονον καὶ ψυχρὸν πηγάζον αὐτῆς ὕδωρ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἡ μονὴ τῆς Καισαριανῆς δὲν ἔχει εὐρύν τινα δρίζοντα, κατὰ κληροῦνται τὸ ὄμμα τοῦ θεατοῦ, ἔχει ὅμως πολὺ τὸ σοβρὸν, τὸ ἀρχαιοπρεπές καὶ τὸ σεμνὸν χριστιανικοῦ ἀναχωρητηρίου μακρὰν τοῦ κόσμου, μακρὰν τῆς τύρβης κειμένου, σκοπὸν ἔναι καὶ μόνον ἔχοντος, τὴν ἐν μέσῳ τῆς σιωπηλῆς καὶ ἐρημικῆς ἐκείνης πληθωρεῖς λατρεῖαν τοῦ θεοῦ. Τὴν διάθεσιν δὲ ταύτην τῶν Ἀθηναίων μάλιστα Χριστιανῶν γινώσκων ὁ Ἀγγλος Wheler, ὁ μετὰ τοῦ Spon τὸ μοναστήριον τοῦτο περὶ τὸ 1675 ἐπισκεφθεὶς καὶ τὸ ὥρατον καὶ σεμνὸν τῆς μονῆς κτίριον ἰδὼν, λέγει τάδε· «τὸ μοναστήριον τοῦτο εἶναι λίαν καλῶς ὑποδομημένον διὰ τόπους εἰς οὓς δὲν φροντίζουσι τόσον περὶ τῆς ἐξωτερικῆς μεγαλοπρεπείας, ὅπως κρύψωσιν ἐκρυπτὰς ὅσον τὸ δυνατόν ἐκ τοῦ κόσμου ἐν τῇ ἐρημικῇ ἀφανεΐα».¹

Τοῦναντίον ὅμως ὅσα πένθιμος καὶ μελαγχολικὸς εἶναι ὁ δρίζων τῆς μονῆς, τοσοῦτω λαμπρὸς, εὐρὺς καὶ χαρὶς εἶναι ὁ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὑμηττοῦ οὐ μακρὰν αὐτῆς. Ἐκεῖθεν φαίνονται μακρὰν τὰ ὄρη τῆς Εὐβοίης, ὁ ἱσθμὸς τῆς Κορίνθου, αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, γαληνικῇ δὲ καὶ μακρίοντα ἐκτυλίττονται πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ θεατοῦ τὰ ὑγρά κύματα τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου. Ὁ Ἀγγλος περιηγητὴς Wheler, ἀναβὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὑμηττοῦ, περιέγραψεν οὐχὶ μόνον ἀκριβέστερον, ὥς λέγει, τὸν χάρτην τῆς Ἀττικῆς, ἀλλὰ μετὰ μεγίστης ἀκριβείας εἰδικὸν κατὰλογον κατήρτισε τῶν ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὑμηττοῦ ἐγγὺς καὶ μακρὰν φαινομένων νήσων, ὁρέων καὶ ὁλλασσῶν.

Ὁ αὐτὸς περιηγητὴς περιγράφει τὴν βοτανικὴν τοῦ ὄρους, ἀναφέρων περὶ τὰ ἐξήκοντα εἶδη φυτῶν ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ φυομένων, ὧν τὰ σπουδαιότερα καὶ ἱστογράφησε.

¹ Wheler σ. 490.

Μετ' ἑαυτοῦ δ' ἐνδικφέροντος ἐξετάζει, καὶ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Ὑμηττίου μέλιτος καθὼς καὶ ὁ Spon' ὁ δὲ Wheler ἰχνογραφεῖ καὶ τὸ εἶδος τῆς κυψέλης, ὅπερ οἱ μοναχοὶ τῆς Καίσαριανῆς ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ εἶχον.

Περὶ δὲ τῆς γεωλογικῆς συστάσεως τῆς τοποθεσίης ἐφ' ἧς ἡ μονὴ καίτετι ἔχομεν τὸ λαμπρὸν γεωλογικὸν ἔργον τοῦ Γάλλου Gaudry ἐν ᾧ ἰχνογραφεῖ καὶ τὴν μονήν. Οὗτος, τὴν Ἀττικὴν εἰδικῶς ὑπὸ γεωλογικὴν ἔποψιν ἐξετάζων, ἀναφέρει ὅτι ἡ τοποθεσίς αὕτη τοῦ Ὑμηττοῦ ἐφ' ἧς ἡ μονὴ καίτετι, συνίσταται ἐκ τῶν ἐξῆς στρωμάτων, ὧν πρῶτα ἀναφέρει τὰ νεώτερα, κατερχόμενος εἰτα εἰς τὰ ἀρχαιότερα· 1) ἐκ μαρμαρυγιακοῦ σχιστολίθου, ὅστις μεταβιβάζει εἰς ψαμμίτην καὶ εἰς ἀργιλικὸν σχιστολίθον.

2) Ἐκ λευκοῦ ἢ φαιοῦ μαρμάρου.

3) Ἐκ χλωριτικοῦ καὶ μαρμαρυγιακοῦ σχιστολίθου.

4) Ἐκ μαρμάρου λευκοῦ σχηματίζοντος τὸ κύριον πέτρωμα τοῦ ὄρους.¹

Ἐκ τῆς τοποθεσίης δὲ ταύτης ἐπήγαξε τὸ πάλαι ὁ Ἡριδανὸς ποταμὸς χυνόμενος εἰς τὰ διφυγῇ τοῦ Ἰλισσοῦ ὕδατα. Ὁ Ἡριδανὸς ἦτο εἰς ἐκ τῶν μικρῶν ποταμῶν τῶν περὶ τῶν Ἀθηνῶν, διὰ τοῦτο ὁ Καλλιμάχος, ἐν τῷ περὶ συνγωγῆς ποταμῶν συγγράμματι αὐτοῦ, λέγει περὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου· «Γελᾷ οὕτως θαρρεῖ γράρων τὰς τῶν Ἀθηναίων παρθένους ἀφύσσεσθαι καθερὸν γένος Ἡριδανοῦ, οὗ καὶ τὰ βοτάνηκετ' ἀπόσχοιτ' ἄν». Πηγὴ δὲ τοῦ ποταμοῦ τούτου ἦτο ὡς λέγουσιν ἡ Κυλλοῦ πῆρα ἢ Καλλιῶν πῆρα ἢ Κυλλοῦπῆρα. Ἡ πηγὴ αὕτη κατὰ τὴν μυθολογίαν ἐγένετο μάρτυς τραγικοῦ θεάματος, καθόσον ὁ Κέφαλος ὁ υἱὸς Αἰθωνέως ἄκων ἐκ παρενοήσεως ἐφόνευσεν τὴν λίαν ἀγαπητὴν αὐτῷ σύζυγον Πρόκριν τὴν θυγατέρα τοῦ Ἐρεχθέως.² Ἡ πηγὴ αὕτη ἦν ἀφιερωμένη τῇ θεᾷ τῶν ἐρώτων τῇ Ἀφροδίτῃ ἔνθα καὶ βωμὸς αὐτῇ ἵδρυτο. Ἐπιστεύετο δὲ ὅτι αὕτη εἶχε τὴν δύναμιν νὰ λύῃ τὴν στέρωσιν τῶν γυναικῶν καὶ νὰ ποιῇ εὐτοκούσας τὰς ἐξ αὐτῆς πινοῦσας· ἐντεῦθεν καὶ ἡ προσημμία κυλλοῦ πῆρα ἐπὶ τῶν τὴν φύσιν διαζομένων ἐξ ἐπιτεχνήσεως κατὰ Σουίδαν. Τὴν πηγὴν δὲ ταύτην ἐξήμνησε καὶ ὁ Ὀβιδίος ἐν τῇ Ἑρωτικῇ αὐτοῦ τέχνῃ (Ars amatoria.) Πῆρα δὲ λέγουσιν τινες ὅτι ἦτο χωρίον ὅπου νῦν ἡ μονὴ Καίσαριανῆς καὶ ἔνθα ὁ βωμὸς τῆς Ἀφροδίτης.

Καὶ περὶ μὲν τῆς πηγῆς ταύτης τῆς ἀφιερωμένης τῇ Ἀφροδίτῃ ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι αὕτη εἶναι ἡ καὶ σήμερον σημαντικὴ θεωρουμένη μάλιστα ὑπὸ τῶν γυναικῶν διὰ τοὺς ἰδίους περίπου λόγους τῶν π. Χ. ἀμαρτωλῶν Ἀτθίδων, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀγίασμα περὶ τὰ 4·5 λεπτὰ Ν. Α.

1 Animaux fossiles et Geologie de l' Attique. Atlas par A. Gaudry. Paris 1862-67.

2 Περὶ τῆς πηγῆς ταύτης ὅρα πλείονερα ἐν τῇ Ἑφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν 1867 ἀρ. 0. 534, ἔνθα ὁμοῦς ἀγνοῶ κατὰ πόσον ὁ κ. Πανταζῆς ἔχει δίκαιον νομίζων ὡς τὴν Κυλλοῦ πῆραν τὴν νῦν Καλοπούλαν ἢ Γαλοπούλαν καὶ οὐχὶ τὴν ὀλίγον ταύτης μεσημβρινώτερον ἐντός τινος ἐρημοκκλησιᾶς κειμένην ἣν ὁ λαὸς καλεῖ ἀγίασμα.

τῆς μονῆς ἀπέχουσα καὶ ἐντὸς ἀρχαιοτάτου ἐρημοκκλησίου κειμένη. Τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύει ἡ ἀκριβεστέρα τῆς πηγῆς ἐξέτασις καθ' ἣν βλέπει τις ὅτι αὕτη εἶναι πηγὴ τέχνης ἀρχαιοτάτης λαξευθεῖσα μετὰ μεγίστης κανονικότητος εἰς τὸ βάθος τῶν βράχων τοῦ ὄρους. Ἡ πηγὴ, ἔχουσα βάθος 1 1/2 περίπου μέτρου καὶ 1 πλάτος, λοξεύει ὑπογείως καὶ λίαν πιθανῶς ἐνοῦται μὲ ἕτερον λαξευτὸν ὑδραγωγεῖον κείμενον ὀλίγον ὀπισθεν τῆς ἐκκλησίας ταύτης, λαξευτὸν ὑπὸ ἀρχαίας τέχνης ἐντὸς τῶν βράχων τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ ὁπόθεν καὶ νῦν ῥέει σιγαλὸν καὶ δικυγὲς ὕδωρ.¹

Εἰς τὴν πηγὴν ταύτην κατ' ἀρχαῖον ἔθος, τῇ ἑορτῇ τῆς Ἀναλήψεως, ὅτε τελεῖται ἡ γνωστὴ τῆς Καισαριανῆς πκνήγυρις, μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἀναβαίνουνσιν οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ λαὸς, καὶ ψάλλεται ἡ ἀκολουθία τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ. Ὁ δὲ λαὸς κατ' ἀρχαιοτάτην παράδοσιν πιστεύει ὅτι τὰ ὕδατα τῆς πηγῆς ταύτης κατὰ τὴν ἐποχὴν μόνον ἐκείνην ἀπὸ μὲν τοῦ μεσονυκτίου τῆς προκμονῆς τῆς ἑορτῆς ἀρχοῦνται ἀναβαίνοντα, κατὰ δὲ τὴν ἐπιτέλεισιν τοῦ ἁγιασμοῦ ἐκχυλίζουσι καὶ μετὰ τὸν ἁγιασμόν ἀποσύρονται ὡς τὸ πρότερον μὴ παρέχοντα πλέον τὸ θέαμα τοῦτο εἰμὴ μόνον κατὰ τὸ ἐρχόμενον πάλιν ἔτος τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναλήψεως, ἐφ' ᾧ χαίροντες ἀναχωροῦσιν ἐπευχόμενοι ἀλλήλοις καὶ τοῦ χρόνου. Τῶν χωρικῶν δὲ πλεῖστοι καὶ τῶν εὐλαβῶν ἔχουσι μεθ' ἐκυτῶν φιάλας καὶ ἀποκομίζουσιν οἶκoi τὸ προηγουμένως ἁγιασθὲν τοῦτο τῆς πηγῆς ὕδωρ.

Περὶ δὲ τοῦ ἀρχαίου βωμοῦ τῆς Ἀφροδίτης οὐδὲν θετικῶς γνωρίζομεν, ὅτι ὅμως ἐκεῖ ὑπῆρχε βωμὸς ἐθνικὸς οὐδεμὶς ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὡς πείθουσι τὰ διάφορα αὐτόθι σωζόμενα λείψανα. Καὶ πρῶτον μέρη τινὰ τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἐκτισμένα διὰ πλίνθων ἀρχαιοτάτης τέχνης, καὶ δὴ προχριστιανικῆς· ὡσαύτως ὁ πρόνκος διὰ τοιοῦτων τινῶν εἶναι ἐστρωμένος· διάφοροι δὲ κίονες καὶ μάρμαρα προδίδουσιν ὅτι ἕτερον ἄλλοτε νχὸν προὔπηρέτησαν. Ὀλίγον δὲ μακρὰν τῆς μονῆς πρὸς Δ. περὶ τὰ 8-10 λεπτὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου τινὸς κεῖνται δύο ἐκκλησίαι ὧν ἡ μία, οἱ Ταξιάρχαι, ἐχρησίμευσεν ὡς κοιμητήριον τῆς μονῆς ὡς καὶ σήμερον εἰς τοὺς τυχὸν ἐκεῖ θαπτομένους. Ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὑπάρχουσι τρία κιονόκρανα ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, τὰ μὲν δύο ὑπὸ τὴν ἀγίαν Τράπεζαν, τὸ δὲ ἐν ὑπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγίου Ἰωάννου. Πρὸς δὲ τούτοις ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει ὀγκωδὲς τι μάρμαρον, ὅπερ, ὡς τὰ ἐπ' αὐτοῦ γεγλυμμένα ἔχνη ποδῶν μαρτυροῦσι, ἄλλοτε ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις ἀγάλματος τῶν ἐθνικῶν χρόνων, ἵσως δὲ θεότητός τινος. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἄλλαι ἐντοιχίσαις γεγλυμμένων λίθων καὶ τετραγωνικῶν μαρμάρων μαρτυροῦσιν ὅτι καὶ οὗτοι ἀπετέλουν ποτὲ μέρος τῆς καθεστῶσης τότε εὔσεβείας, τὸ δὲ

¹ Ποιμένες ὅμοις τινὲς γέροντες μ' ἐβεβαίωσαν ὅτι τὸ ἐν τῇ πηγῇ ταύτῃ ὕδωρ ἀναδύει κάτωθεν χωρὶς οὐδεμίαν συγκοινωνίαν νὰ ἔχῃ πρὸς τὴν ὀλίγον ὑψηλότεραν καὶ ὑπ.σθεν τῆς ἐρημοκκλησίας κειμένην πηγὴν.

παρκαείμενον τοῖς Ταξιάρχαις ἐρημοκλήσιον ἐχρησίμευε, καθὼς μοι ἐρρήθη, ἄλλοτε ὡς δυτικὴ ἐκκλησίαι τοῦ ἁγίου Μάρκου. Μένει ἤδη τὸ ζήτημα τοῦ ἔκειτο ὁ ἐθνικὸς ναὸς. Ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ πηγῇ τῇ ἄλλοτε κυλλοῦ πηρᾷ, νῦν δὲ ἀγίασμα καλουμένη, ἔνθα σήμερον κεῖται ἡ μονή, ἥ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῶν Ταξιάρχων, ἂν ἀλλαχόθεν δὲν μετηνέχθησιν· ἐκεῖτε τὰ λείψανα ταῦτα τῆς ἀρχαιότητος;

Κατ' ἀρχαῖον ἔθος ὅπερ ἐπεκράτει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Χριστιανοῖς, ὅπως ἀντικαθιστῶσι ὡς εἰόν τε διὰ τοῦ τὴν πλείστην σχέσιν ἔχοντος ἁγίου τοὺς εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν περιερχομένους ἐθνικοὺς ναοὺς καὶ θωμούς, ἦτο ἐπόμενον ὅτι ἐκεῖ ἔνθα ἐλατρεύετο ἡ τρυφερώτερη καὶ προσφιλεστέρα τῶν θεσπιδῶν Ἀφροδίτη ὑποδομήθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν σεμνὸς ναὸς τῆς Ὑπερχίης Θεοτόκου εἰς τὰ εἰσόδια αὐτῆς, ἐορταζόμενα τῇ 21 Νοεμβρίου· καὶ μόνον ὁ χριστιανικὸς οὗτος λόγος συντελεῖ ὅπως δεχθῶμεν ὅτι ἴσως ὁ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης ἔκειτο ἀκριβῶς ὅπου κατόπιν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ὑποδομήθη ὁ ἱερὸς τῆς Θεοτόκου ναὸς, ὡς πλεῖστα τῶν τοιούτων μεταλλαγῶν παρδείγματα ἔχομεν, π. χ. ναοὺς τῆς Ἀθηνᾶς, Ἡρᾶς καὶ Ἀφροδίτης εἰς ναοὺς τῆς Θεοτόκου, τὸ Θησεῖον εἰς ἅγιον Γεώργιον, τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος εἰς ἅγιον Νικόλαον, τὰ Ἀσκληπιδεῖα εἰς ναοὺς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων κτλ.

Πότε ὅμως ὁ ἐθνικὸς οὗτος ναὸς τῆς Ἀφροδίτης εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Χριστιανῶν περιῆλθε ἀκριβῶς νὰ εἰσώμεν δὲν δυνάμεθα, καθόσον μέχρι τοῦ 5^{ου} αἰῶνος ἤκμαζεν ὁ ἐθνισμὸς ἐν Ἀθήναις, καὶ μόλις Ἰουστινιανὸς ὁ Α' (527-565) ἔδωκε τὸ τελευταῖον εἰς τοῦτον τρυῖμα κλείσας τὴν περίφημον φιλοσοφικὴν τῶν Ἀθηνῶν σχολήν, ὡς ἀποβῆσαν τὸ τελευταῖον τῆς εἰδωλοκρατείας κατὰ φύσιν, καὶ ἦτις ἔκτοτε σχεδὸν ἐκλείπει. "Οτι ὅμως λίαν πιθανῶς περὶ τοὺς χρόνους τούτους ὁ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης περιῆλθεν ἴσως εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Χριστιανῶν γίνεται δὴλον πρῶτον ἐκ τῆς ἀφιερώσεως τοῦ ναοῦ εἰς τὰ εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, ἐορτὴν λίαν μεταγενεστέρως ἐν τῷ κύκλῳ τῆς χριστιανικῆς ἐορτολογίας ἀναγκαιομένην καὶ δὴ περὶ αὐτὸν περίπου τὸν 7^{ον} αἰῶνα,¹ καὶ δεύτερον ἐκ τῆς 135 ἐπιστολῆς τοῦ Συνεσίου (ἐκδ. Migne) πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἧτις ἀναφέρει μὲν σχολὴν τινα ἐν τῷ Ὑμηττίῳ ὅρει ὑπάρχουσαν, οὐδεμίαν ὅμως μονὴν καὶ χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ αὐτῇ τοποθεσίᾳ εὕρισκομένην. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ἀποθνήσκων τῷ 430 ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας τὸν Ε' αἰῶνα. "Ως δ' ἐκ τοῦ ἐπισκοπικοῦ αὐτοῦ ἀξιωματικῶς βεβηλῶς ἤθελε γράψῃ τι ἂν ἔβλεπε χριστιανικὴν τινα ἐκκλησίαν ἀποῦ περὶ τοσούτων ἄλλων ἐπουσιωδῶν πρᾶτται μνείαν. Τὴν σχολὴν δὲ ταύτην λίαν ἀορίστως ἀναφέρει ὁ τῆς Πτολεμαΐδος

¹ Τέσσαρες εἰσι κυρίως αἱ μεγάλαι θεομητορικαὶ ἐορταί, ἡ τῆς Γεννήσεως, τῶν Εἰσοδίων, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καὶ τῆς Κοιμήσεως ἐξ ὧν αἱ δύο τελευταῖαι εἰσὶν αἱ ἀρχαιότεραι. ἴδ. Αἰτουργικὴν Ῥομπύτη σ. 258.

ἐπίσκοπος Συνέσιος ὁ ἐξ Ἰστού φίλος τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Γραφῶν, ψέγων τοὺς ἐν αὐτῇ διδασκάλους ὡς μελισσουργοὺς τρέφοντες ἐκαίτε μελίτσας πορισμοῦ χάριν καὶ ὡς ποιοῦντας μαθητὰς διὰ σταμνίου μέλιτος μᾶλλον ἢ δι' ὁρθῆς διδασκαλίας. Ὁ δὲ ἀνώνυμος τῆς ἐκ Βιέννης περιγραφῆς τῶν Ἀθηνῶν (1467-1470) ἀναφέρει αὐτὴν ὡς τέταρτον σχολεῖον τοῦ Πολυζήλου ἐν τῷ Ὑμητίῳ ὄρει. Ὁ κ. Σουρμελῆς διασχυρίζεται ὅτι καὶ ὁ Συνέσιος καὶ ὁ ἀνώνυμος οὗτος ἐννοοῦσι τὴν αὐτὴν σχολὴν τὴν ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς μονῆς τῆς Κτισκαρινῆς οὖσαν.¹ Ἐὰν δεχθῶμεν λοιπὸν τὴν γνώμην ταύτην τοῦ κ. Σουρμελῆ ὅτι ἐν τῇ Κτισκαρινῇ ἔκειτο ἡ ὑπὸ τοῦ Συνεσίου καὶ τοῦ Ἀωνύμου ἀναφερομένη αὕτη σχολὴ τοῦ Πολυζήλου δυνάμεθα νὰ εικάσωμεν ὅτι βεβιαῶς ἡ σχολὴ αὕτη δὲν ἦτο ἐπιφανὲς καὶ περίφημος, διότι ῥητὴν περὶ ταύτης ἔχομεν τοῦ Συνεσίου τὴν μαρτυρικὴν, οὐδαμῶς δ' ἀλλοχθέν περὶ τοῦ ἐναντίου πληροφορούμεθα.

Πρῶτον δὲ σπουδαῖον ἱστορικὸν μαρτύριον, ἀναφερόμενον εἰς τὴν μονὴν Κτισκαρινῆς ὡς καλῶς ὑφισταμένην, ἔχουσιν μοναχοὺς καὶ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν καθηγούμενον, καὶ ἧς οἱ πκτῆρες περὶ τὴν Ὑμητίον μελισσουργίαν ἡτοχολοῦντο, εἶναι ἐπιστολὴ τις τοῦ Ἀκομινάτου τοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ IB' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ II' αἰῶνος μητροπολίτου Ἀθηνῶν (ἀπὸ τοῦ 1182-1220) γραφεῖσα ἐν Κέῳ καὶ ἐκείθεν πρὸς τὸν καθηγούμενον Κτισκαρινῆς πεμφθεῖσα. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἣν ῥητῶς ἐπιγράφει τῷ καθηγουμένῳ τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς Καισαριανῆς, οὖσα ἐκ τῶν τελευταίων τοῦ Ἀκομινάτου ἐπιστολῶν ἐγράφη περίπου περὶ τὸ 1215.²

Πόθεν ἡ μονὴ Καισαριανῆς ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην δὲν ἠδυνήθη νὰ εὔρω. Ὁ κ. Κωνσταντινίδης ἐν τῇ περὶ τῶν Ἀθηνῶν Ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἐν τινι ὑποσημειώσει (σελ. 490) ἀναφέρει αὐτὴν *Κυριαήν*· πόθεν ὅμως τοῦτο εἴληψε, ἐντελῶς σιγᾷ.

Ὅτι δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο *Καισαριανή* λίαν ἀρχαῖον τυγχάνει ἀρκοῦν ἱστορικὸν μαρτύριον εἶναι ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολὴ τοῦ Ἀκομινάτου. Παρὰ τινων δὲ ἤκουσα ὅτι ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τοῦ πρώτου ἡγουμένου Καισαρίου· προσθέτουσι δὲ οἱ τοῦτο λέγοντες, ὅτι εἰς τοῦτον τὸν Καισάριον ἐδωρήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἡ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὡς ἐρείπιον ὑπάρχουσα μονή. Τὸ ἀδόκιμον ὅμως αὐτῶν ἐξελέγχει πάλιν αὐτὸ τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφο τοῦ Μιχαήλ ἔνθα πολὺ πρὸ τῶν Τούρκων ὀνομάζεται *Καισαριανή*.

Δεύτερον δὲ σπουδαῖον ἱστορικὸν περὶ τῆς μονῆς μαρτύριον εἶναι πατριαρχικὸν γράμμα ὑπερ τὸ πρῶτον ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Σάββας.³

Τὸ σιγίλλιον τοῦτο φέρον χρονολογίαν 1678 εἶναι κυρίως ἐπιβεβαιωτήριον ἀρχαιοτέρου σιγιλλιώδους πατριαρχικοῦ γράμματος, οὗ ἐν τέλει ἀναφέρεται «ἐπιβεβαιωτήριον σιγιλλιώδες γράμμα» καὶ ὡς αὐθις ἐν ἀρχῇ

¹ Ἐν συνοπτικῇ καταστάσει Ἀθηνῶν σ. 40. ² Ἰδ. Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα ὑπὸ Σπ. Λάμπρου τόμ. Β' σ. 34. ³ Ἐν Ἀττικῇ Ἡμερολ. Ἐργη. Ἀσσωπίου ἔτος 1871.

δείκνυται αἶτον ἀπαρχάλλακτον τοῦ πρωτοτύπου γράμματος τοῦ πάλλαι ἀοιδίου κὺρ Διονυσίου κτλ ».

Ἴδου ὡς τοῦτο ἔχει ἐν τῇ δημοσιεύσει τοῦ κ. Σάθα.

† «Ἴσον ἀπαρχάλλακτον τοῦ πρωτοτύπου γράμματος τοῦ πάλλαι ἀοιδίου κὺρ Διονυσίου, ἐπικυρωθέντος καὶ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ κὺρ Διονυσίου.

† «Διονύσιος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

«Καὶ τοῦτο σὺν ἄλλοις ἔθους ἐπικρτοῦν ἐνεργεῖται παρὰ τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ διηνεκῶς ἐπικυροῦν δηλονότι τὸν τῆς ἡμέρας πατριάρχην οἰκουμενικὸν τὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἀοιδίων πατριαρχῶν σωζόμενα γράμματα, ὅσα ἐπὶ εὐλογίαις αἰτίοις ἐρθασε γενέσθαι περὶ διαφορῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, τοῦτο μὲν πρὸς κραττιοτέρην ἀποφάσειν τῶν δι' ἐκείνων τῶν γραμμάτων τυπωθέντων προγράμμάτων καὶ διαβιβασθέντων τινῶν προνομίων, τοῦτο δὲ πρὸς διαμονὴν μεῖζονα χρονικῆς παρατάσεως διὰ τῆς τῶν γραμμάτων καὶ προγράμμάτων ἀνανεώσεως. Τοῦτο γὰρ καὶ μόνον τῷ τρόπῳ, διὰ τῆς κατὰ καιροὺς ἀνανεώσεως πέφυκεν οὐ μικρὰν τὰ πρᾶγματα προκτείνεσθαι. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν ἐνεφάνισθη καὶ ἡμῖν ἡδὴ γράμμα παλαιγενὲς πατριαρχικὸν τοῦ πρόπαλλαι ἀοιδίου πατριαρχοῦ κὺρ Διονυσίου, διαλαμβάνον περὶ τοῦ ἱεροῦ καὶ σεβασμίου μοναστηρίου τῆς Ὑπερχίης μου θεοτόκου τῆς Κτιστικῆς ἐπικεκλημένου, τοῦ κατὰ τὸ Ὑμῆτιον ὄρος τῶν Ἀθηνῶν κειμένου σὺν τῷ μετοχίῳ αὐτοῦ τῆς Θεοπίστης λεγομένου, ὡς ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ κατάρξεως ἐρχήν ἐλεύθερον γεγονὸς καὶ ἀσύδοτον παρὰ τε τῆς τότε λατινικῆς ἀθηντείας, ὡσαύτως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συγκατανεύσεως καὶ συμπράξεως, πάσης τε δουλότητος ἀνώτερον, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ κατὰ τόπον μητροπολίτου Ἀθηνῶν ἀκυρίευτον· φησὶ γὰρ οὕτως κατὰ λέξιν τὸ τοῦ κὺρ Διονυσίου γράμμα· καὶ τὸν καιροὺς δὲ λαγχάνοντα ἀρχιερέα Ἀθηνῶν τῶν τῆς μονῆς μηδὲν προκτείνεσθαι προκαταλειόμεθα, μηδὲ κατάρχειν αὐτὴν ἐν οἷον δὴ τινι πράγματι, μηδὲ δούλην αὐτοῦ ὑπονοεῖν, ἢ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ εἶναι μηδὲ ὑπὸ τὴν χώραν αὐτοῦ ὑπατάττεσθαι, λέγομεν ἐπειδὴ ἔκπαλαι τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς διὰ γραμμάτων ἀρχαίων εὗρομεν ἔχειν, ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἡγούμενον αὐτὸν, ἢ τοὺς τῆς μονῆς ἀδελφοὺς ὀρίζειν ἔχειν ἢ ἐξουσιάζειν, ἢ κρίνειν ἢ ἐξετάζειν, ἐπειδὴ ἐκ παλαιᾶς ἐπικρατείας οὐδεὶς τῶν ἀποικομένων ἀρχιερέων εὗρομεν ἔχειν τοιοῦτόν τι ἄνευ καὶ μόνου τοῦ ἰδίου μνημοσύνου· τοῦτο γὰρ καὶ μόνον ἐδόθη αὐτῷ τὸ μνημονεύεσθαι, τὰ δ' ἄλλα πάντα ἐν ἐλευθερίᾳ κεῖσθαι τῇ μονῇ παρελθόμεν καὶ ἡμεῖς ὁμοίως τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς ὑπερασπίζόμενα ἐπικυροῦμεν καὶ ἐπιβεβαιούμεν αὐτὴν καὶ προκαταλειόμεθα μήτε

ἀρχιερέα, μήτε ιερέα μήτε τινὰ τῶν λαϊκῶν μηδέποτε χεῖρα δυνασταίης δρέγειν κατὰ τῆς μονῆς ἢ τῶν αὐτῆς.

«Ταῦτα μὲν οὖν τὰ αὐτολεξεῖ κείμενα ἐν τῷ διακλειφθέντι τοῦ κυρ Διονυσίου γράμματι, καὶ μέχρι τῆς δεῦρο τὸ ἱερὸν αὐτὸ μοναστήριον πάντῃ ἐλεύθερον εὐρίσκεται καὶ ἀτύδοτον ἀπὸ παντοίᾳς ἀτυδοσίᾳς βασιλικῆς τε καὶ ἐκκλησιαστικῆς. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἐνεφανίσθησαν καὶ ἕτερα γράμματα τῆς τε λατινικῆς αὐθεντείας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, διακλαμβάνοντα εἶναι τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου τῆς Καισαριανῆς τὸ κατὰ τὰς Ἀθήνας γυναικεῖον καταγώγιον τὸ καλούμενον μέγα μοναστήριον τῆς παναγίας Παντανάσσης, προσηλωθὲν αὐτῷ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὑπὸ τινος Νικολάου Μπονιφατζίη τὴν κλήσιν ἔχοντος, ὡς ἴδιον ἐκείνου πρῆγμα καὶ κτήμα προὔπαρχον, αὐθεντικοῖς τε γράμμασι, καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἐπικυρωθὲν, τοῦ ἐλεύθερον συνδικταλεῖν τοῦτ' αὐτῷ, καὶ ἀδούλωτον ἕως τε τῆς περούσης ἡμέρας σὺν τῷ διακλειφθέντι μετοχίῳ αὐτοῦ τῆς Παντανάσσης. Ἐδεήθησαν δὲ οἱ ἐν αὐτῷ συνασκούμενοι πατέρες ἐπικυρωθῆναι καὶ παρ' ἡμῖν τὰ πκλησιγενῆ αὐτῶν γράμματα κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνήθειαν πρὸς κραταιότεραν ἀσφάλειαν· τούτου χάριν τὴν αἴτησιν αὐτῶν ὡς εὐλογον εὐμενῶς ἀπεδεξάμεθα, καὶ τῷ ἔθει τοῦ οἰκουμενικοῦ τούτου θρόνου κατὰ τοὺς πρὸ ἡμῶν αἰδιόμους πατριάρχας χρώμεθα, ἅτε οὐχ ἥτον τῶν ἄλλων τῆς τῶν ἀγίων ἀπκντρχοῦ ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ προκοπῆς καὶ βελτιώσεως φροντίζοντες, γράφομεν καὶ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγκαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα πάντα μὲν τὰ πκλησιγενῆ καὶ ἀρχαῖα γράμματα, ὅσα διακλαμβάνει περὶ τοῦ μοναστηρίου αὐτοῦ τῆς Παναγίας τῆς Καισαριανῆς, καὶ τῷ ὑποκειμένῳ αὐτῷ μετοχίῳ τοῦ καλουμένου μεγάλου Μοναστηρίου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Παντανάσσης, ἔχωσι καὶ παρ' ἡμῖν τὸ κύρος καὶ τὴν ἰσχύν, ἀμετάθετα διαμένοντα εἰς τὸν ἐξῆς ἀπκντα χρόνον καὶ ἀμετάτρεπτα· τὸ δὲ ἱερὸν αὐτὸ μοναστήριον σὺν τῷ ἰδίῳ μετοχίῳ τῆς Παναγίας Παντανάσσης κατὰ τὰ ἀρχαῖα αὐτοῦ προνόμια ὑπάρχει διὰ πκντὸς πάντῃ καὶ πκντοίᾳς ἐλεύθερον καὶ ἀτύδοτον τελείως μετὰ πάντων τῶν κτημάτων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτῶν κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, καὶ ἀδούλωτον, καὶ ἀκκτκπάτητον καὶ ἀνενόχλητον καὶ ἀνεπηρέαστον, μηδενὸς τῶν πάντων ἱερωμένου καὶ λαϊκοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ κατὰ τόπον μητροπολίτου Ἀθηνῶν, ἔχοντος ἄδειαν κατεπεμβαίνειν αὐτοῦ ποτε καὶ κατεξουσιάζειν, ἢ ζητεῖν λαμβάνειν τι ὀλοτελῶς ἀρκουμένου μόνῳ τῷ μηηροσύνῳ αὐτοῦ, καθάπερ ἐδόθη αὐτῷ καθ' ἅπλῃ, τὸ μνημονεύεσθαι δηλονότι ἐν αὐτῷ κατὰ πάσας τὰς ἱερὰς τελετάς.

«Ἐν δὲ τῷ μετοχίῳ τῆς Παντανάσσης, ὡσπύτως τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀστυδοσίας ἐπικρατούσης, πάντα τὰ αὐτοῦ εἰσοδήματα καὶ τὰς κληρονο-

μίας τῶν ἀποθησκουσῶν ἐν αὐτῷ μοναζουσῶν γυναικῶν, ἔχη καὶ κερδαίνῃ τὸ μοναστήριον τῆς Καισαριανῆς ἄπνυτα, μὴ τολμῶντός τινος τῶν ἐξ ἐτέρως μονῆς ἱερομονάχων εἰσέρχεσθαι καὶ ἀποκείρειν τινὰ τῶν προσερχομένων γυναικῶν τῇ μοναστικῇ πολιτείᾳ πικνῶτασιν πλὴν τούτων τῶν τῆς Καισαριανῆς πατέρων, ὅφ' ὧν καὶ ἐφημερεύεται τὸ μετόχιον, καὶ ἐπισκέπτεσθαι κατὰ τὴν περίληψιν τῶν ἐν αὐταῖς ἀρχαιοτάτων γραμμῶν καὶ ἄπκξ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὅσα ἐξ ἀρχαίας φιλοτιμίας ἐπεβραβεύθησαν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ, σὺν τῷ μετοχείῳ αὐτοῦ, περὶ κελευόμεθα διακρίνειν κεκυρωμένα καὶ ἀπερχόμενα, κατὰ τὰ γράμματα τῶν πρὸ ἡμῶν ἀοιδίων πατριάρχων. Ὁς δ' ἂν ὀφείποτε φανείη ἀθετῶν τι τῶν τυπωθέντων περὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ καὶ χεῖρα δυναστείας ἐπιβλεῖν αὐτῷ βουληθείη πλεονεκτικῶς πως, καὶ ζημιῶσαι, καὶ βλάψαι αὐτὸ, ὁποῖας ἂν εἴη τάξεως καὶ βηθμοῦ. . . .»

«Ὅθεν εἰς ἐνδειξιν καὶ ἀποδείξιν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἐπιβεβαιωτήριον σιγίλλιον γράμμα, καὶ ἐδόθη τῷ δικλειφθέντι μοναστηρίῳ τῆς Καισαριανῆς ἀρχοῦ. ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ ἰνδ. α'.»

Ἐκ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου πατριάρχικοῦ γράμματος φαίνεται ὁπόσῃς τιμῆς καὶ ὑπολήψεως ἀπῆλκεν ἡ ἱερὰ αὕτη μονὴ τῆς Καισαριανῆς, ἥτις σήμερον οἶοναί τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς δόξαν καὶ εὐκλείαν ἀναμνησκόμενη μονοουχὶ φωνὴν ἀφιεῖται κλαίει καὶ πενθεῖ τὴν ἐλευθερίαν θέσιν εἰς ἣν ἐσχάτως ἔφθασε, τὴν πρὸ τινων ἐτῶν διάλυσιν αὐτῆς καὶ τὴν μετ' ὀλίγον ἔτι κατὰστροφὴν ὡς ἐκ τῆς ἀσυγγνώστου παρεκλύσεως εἰς ἣν περιῆλθε καθ' ἐκαστὴν κατὰπίπτουσαν καὶ ἀπορρέουσαν καὶ ταχέϊ βήματι πρὸς τὴν ἀφάνειαν καὶ τὸν ἐξαφνισμὸν προχωροῦσα. Ἐκ τοῦ πατριάρχικοῦ λοιπὸν τούτου ἐγγράφου ἐξάγεται ὅτι ἀνέκθετο καὶ ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ κατάρξεως τὸ ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον ἐφάνη ἐλευθερὸν γεγονὸς καὶ ἀσύδοτον καὶ πάσης δουλωσύνης ἀνώτερον καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ κατὰ κείρον μητροπολίτου Ἀθηνῶν ἀκυρίετον κτλ. ὅπως ἐν αὐτῷ ἀναγινώσκονται.

Ἦδη ὅμως γεννᾶται τὸ ζήτημα, τίς ἐστὶν ὁ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Διονυσίου ἀρχαιότερος πατριάρχης Διονύσιος ἀναφερόμενος; Εἶναι Διονύσιος δ' Α' ὁ πατριάρχης τὸ πρῶτον τῷ 1472, τὸ δὲ δεύτερον τῷ 1430, ἢ εἶναι ὁ Β' πατριάρχης τῷ 1534; Δὲν ἀνφέρω δὲ καὶ τὸν Διονύσιον Γ' διότι οὗτος ἦτο σύγχρονος τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Διονυσίου τοῦ Δ' τοῦ τὸ παρὸν σιγίλλιον ἐπικυροῦντος ἐπειδὴ ὁ μὲν Γ' ἐπατριάρχης τῷ 1660, ὁ δὲ Δ' ὁ καὶ τὸ ἐπιβεβαιωτήριον τοῦτο ὑπογράφας τῷ 1672. Ἐπομένως δὲν ἀρμόζουσιν αἱ ἐκφράσεις τοῦ πάλαι ἀοιδίου, παλαιγενὲς γράμμα, πρὸ παλαι ἀοιδίου πατριάρχου κτλ.

Ἡμεῖς στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἐκφράσεων καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς ἐκφράσεως «ἐπειδὴ τοιγαροῦν ἐνεφανίσθη καὶ ἡμῖν ἡδη γράμμα παλαιγενὲς

πατριρχικόν τοῦ πρόπαλαι ἀοιδίου πατριάρχου κύρ Διονυσίου», δὲν διατάζομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ πατριάρχης οὗτος εἶναι Διονύσιος ὁ Α', ὁ τὸ πρῶτον τῷ 1472 πατριαρχεύσας καὶ ὑποτακτικὸς τοῦ ἀοιδίου Μάρκου τοῦ Ἐφέσου χρηματίσας.¹ Σημειωτέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ περικοπὴ τοῦ ἀρχαίου πατριάρχου Διονυσίου ἢ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ σιγιλλῷ ἀναφερομένη οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν εἰμὴ ἐπιθεδωχίωσις καὶ ἐπικύρωσις ἄλλων ἀρχαιοτέρων γραμμάτων τοῦ Διονυσίου τοῦ Α', καθὼς τοῦτο σαφῶς ἐκ τῆς περικοπῆς αὐτοῦ ἐξάγεται, ἐπειδὴ λέγει, «ἡ ἔκκλησις τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς (τῆς μονῆς) διὰ γραμμάτων ἀρχαίων εὗρομεν ἔχειν. . . . ἐπικυροῦμεν, καὶ ἐπιβεβαιοῦμεν αὐτὴν καὶ παρκαλεσόμεσθα». «Ὡς ἀφ' οὗ Διονύσιος ὁ Α' ὁ τῷ 1472 πατριαρχεύσας μεταχειρίζεται τὴν ἐκφρασιν *ἐκπαλαι* τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς διὰ γραμμάτων ἀρχαίων εὗρομεν, Κύριος οἶδεν ἐκ πότου χρόνου ἡ γεγραμμένη καὶ σεβασμὴς μονὴ τῆς Καισαριανῆς τὰ πατριαρχικά ταῦτα δικαιώματα ἔχειν. Ἰσως πολὺ πρὸ τοῦ Ι' αἰῶνος, διότι καὶ μὲν ἀπαντῶμεν τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴν τοῦ Ἀκομινάτου περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, δὲν φαίνεται ὅμως ἐκ ταύτης τὸ ἐπιτακτικόν, τὸ ἐξουσιάζον, ὡς θὰ ἐνέπρεπε ποιῆσαι, μάλιστα μητροπολίτη, πρὸς ἀδικήσαντα ἡγούμενον γράφοντι, τὸν ἀντίον δὲ ὡς φιλικὴ καὶ προτροπικὴ τις ἐπιστολὴ λίαν εἰρηνικῶς τελευτᾷ, ὅθεν εἰκότως ἤθελε τις εἰκάζει ὅτι ὁ Ἀκομινάτος ἔγραψεν οὕτως ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ πατριαρχικά τοῦ μοναστηρίου δικαιώματα. Μεταβιβάσμεν ἤδη εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας κατάστασιν τῆς μονῆς.

Γνωστὸν ὅτι ὁ Ὁμάρ ἐλθὼν τῷ 1458 εἰς Ἀθήνας διὰ τῆς μετὰ τοῦ δουκὸς Φοργκίσκου ἢ Φράγκου συνομολογηθείσης συνθήκης καθυπὲρ γὰρ τὰς Ἀθήνας ὑπὸ τοὺς Τούρκους. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ περίπου ἔτος ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ Μωάμεθ ὁ Β', ὅστις εἰς ταύτην τὴν πρώτην αὐτοῦ ἄρξιν γνωρίζομεν ὅτι κατηνυχαισθήθη ἐκ τοῦ λαμπροῦ κλίματος, τοῦ ὄχρου τῆς Ἀκροπόλεως, διὰ τὸν ἐλεύθερον δρίζοντα καὶ ὅτι μετὰ θαυμασμοῦ περιῆλθε θεώμενος τὰς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιότητας. Λέγεται μάλιστα ὅτι, ὅτε εὗρέθη πρὸ τοῦ Παρθενῶνος, κατακληφθεὶς ὑπὸ ἐνθουσιᾶδος σεβασμοῦ ἀνέκραξεν ὁ μέγας ἐκεῖνος βάρβαρος «ὅτι μεγίστη χάρις ὀφείλεται τῷ υἱῷ Τουρχάν Ὁμάρ, ὅστις κατέστησεν αὐτὸν κύριον τοσοῦτον ἐνδόξου πόλεως».²

Κατὰ τὴν ἐποχὴν λοιπὸν ταύτην, ἅμα τῇ ἐλεύσει τῶν Τούρκων εἰς Ἀθήνας, ἡ μονὴ Καισαριανῆς ἔτυχεν ἀνεξαρτησίας καὶ αὐτονομίας καὶ προνομίων δωρηθέντων αὐτῇ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κατ'ἐκτετακτοῦ Μωάμεθ τοῦ Β' διὰ τὸ ἐξῆς γεγονός, ὅπερ διηγοῦνται ἡμῖν οἱ περιηγηταὶ Spon καὶ Wheler.

1 Ἰδ. κατάλογον πατριαρχῶν Ζαχαρίου Μαθᾶ.

2 Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ Κωνσταντίνου σ. 483. Γεωγραφ. Μαλειῶν Ἀττικῇ σ. 351.

Ὅτε ὁ Μωάμεθ μετὰ τὴν γενομένην ἄλωσιν ἐπύρχετο νικητῆς καὶ κύριος εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν ὁ ἡγούμενος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, λαβὼν τὰς κλεῖδας τῆς πόλεως, ἐκομίστατο αὐτὰς αὐτῷ τῷ Μωάμεθ, ὡς δεῖγμα τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτοῦ ὡς δεσπότης καὶ κυρίου τῶν Ἀθηνῶν· ὁ ἡγεμὼν δὲ τότε κολακευθεὶς ἐκ τῆς ταπεινώσεως, οὕτως εἶπεν, ταύτης τοῦ ἡγουμένου καὶ διὰ τὴν προθυμίαν καὶ πίστιν ἣν πρὸς αὐτὸν τὸν νέον κύριον διὰ τοῦ ἡγουμένου πᾶσα ἡ πόλις ἐπεδείξατο, ὥρισεν ὅπως ἡ μονὴ Καισαριανῆς μένη ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος, ἀσύδοτος, ἀπηλλοτριμένη παντὸς φόρου, εἴτε προσωπικοῦ, εἴτε ἐκ τῶν προϊόντων τῆς μονῆς. Ἀναφέρουσιν ὅμως οἱ αὐτοὶ περιηγηταὶ ὅτι ἐκουσίως ἡ μονὴ ἔδιδε περὶ τὰ δώδεκα φλωρία κατ' ἔτος εἰς τὸν ἐκάστοτε βοεβόδαν τῶν Ἀθηνῶν εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ.

Ἐντεῦθεν οἱ Τοῦρκοι ἔκτοτε ἀείποτε διετέλεσαν σεβόμενοι τὴν ἱερὰν ταύτην μονὴν ἣν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπαντῶμεν ὑπὸ τὸ ὄνομα Κόσμπασι. Ἐκάλουν δὲ τὴν μονὴν Καισαριανῆς οὕτως οἱ Τοῦρκοι, ὡς λέγει ὁ Spon, ὡς ἐκ τῆς ἀναγλύφου μαρμαρίνης κεφαλῆς κριοῦ τινος ἥτις καὶ μέχρι τοῦδε ὑπάρχει ἐν τῇ βρύσει τῇ ὀπισθεν τῆς ἐκκλησιᾶς κειμένη. Ὁ δ' ἄγγλος Wheler,¹ λέγει ὅτι τὸ μάρμαρον τοῦτο τὸ φέρον τὴν κεφαλὴν ταύτην ἐχρησίμευεν ἄλλοτε ὡς λάραξ.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας δὲ φαίνεται ὅτι ἡ μονὴ αὕτη ἔτυχε λογίων καὶ ἀνεπτυγμένων ἡγουμένων.

Ἰδοὺ τί γράφει ὁ Spon περὶ τοῦ ἡγουμένου ὃν εὗρε διοικοῦντα τὴν μονὴν τὸ 1675. «Ὁ νῦν ἡγούμενος Καισαριανῆς, ὀνομάζεται Στεφάνης, κατοικεῖ δὲ πάντοτε ἐν Ἀθήναις. . . . Ἐπεσκέφθημεν αὐτὸν καὶ εὑρομεν αὐτὸν ἄνδρα λόγιον γνωρίζοντα ἄριστα τὴν ἐλληνικὴν φιλολογίαν, τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν καὶ τὴν ἱατρικὴν. Ἐκτὸς τούτου δὲ εἶναι καλὸς φιλόσοφος καὶ ἐπὶ πᾶσι θερμὸς Πλατωνιστῆς».²

Περὶ τοῦ αὐτοῦ δὲ τούτου ἡγουμένου ὁμιλῶν καὶ ὁ Ἄγγλος Wheler, λέγει· «Ὁ ὑπάρχων ἡγούμενος Ἐζεκιήλ Στεφάνης εἶναι ἀνὴρ σοφός, κατοικεῖ διχοκῶς ἐν Ἀθήναις, εἶναι κάτοχος τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, δπώσου τῆς λατινικῆς καὶ ἰταλικῆς, εἶναι δὲ Πλατωνιστῆς· καὶ περ δὲ ὢν μοναχὸς φαίνεται μᾶλλον ἱερὸς ἢ θεολόγος. Παρὰ τούτου ἔμαθον ν' ἀναγινώσκω ὡς οἱ Ἕλληνες τῆς σήμερον ἀναγινώσκουσιν».³

ᾠσχύτως δὲ καὶ ὁ περὶ τὸ 1682 ἡγούμενος τῆς μονῆς φαίνεται ὅτι ἦν ἀνὴρ λόγιος, τοῦλάχιστον ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ὅπερ ἀποδίδεται αὐτῷ ἐν τῇ ἄνω τῆς θύρας τοῦ νόρθηκος ἀναγινωσκομένη ἐπιγραφῇ ἐν ᾗ λέγεται «ὑπὸ ἡγουμένου Ἱεροθέου τοῦ σοφωτάτου ἱερομονάχου».

1 Τόμ. Β'. σ. 490.

2 Spon τόμ. Α', σ. 331

3 Wheler τόμ. Β', σ. 493.

Ὁ δὲ ἀρχιτεκτονικὸς ῥυθμὸς τῆς μονῆς εἶναι ὁ καθαρὸς Βυζαντινὸς φέ-
ρων δύο τρούλλους, τὸν μὲν μικρότερον ἐν τῷ νόρθηκι, τὸν δὲ μεγάλητερον
ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κυρίως ναοῦ. Ἐκκτέρωθεν δὲ ἔρχονται τὰ συνήθη Βυζαν-
τινὰ σταυροθόλια, δι' ὧν ἀποτελεῖται πλήρης τὸ σχῆμα τοῦ Σταυροῦ. Ἐὰν
δὲ τις ὀπισθεν ἐν τῷ ἱερῷ καλῶς τὸ σωζόμενον οἰκοδόμημα ἐξετάσῃ,
θελεῖ ἰδῆ ὅτι πρὸ ὕλην τὴν ἀρχαιοτάτην αὐτοῦ εἶναι νεώτερον, στηριζό-
μενον ἐπὶ ἐτέρου πολὺ ἀρχαιότερου οἰκοδομήματος. Δι' ἡμιθυρίου δὲ τινος
δεξιᾷ ἀπέναντι τοῦ νόρθηκος εἰσέρχεται τις εἰς λίαν ἀρχαῖον πρόσθετον
οἰκοδόμημα ὅπερ ἐχρησίμευσεν ὡς σκευοφυλάκιον, πιθανῶς ὅμως καὶ ὡς
ὁστοθήκη τῶν ἀναπαυομένων μοναχῶν. Πολὺ δὲ πιθανὸν αἰ πρὸς ἀνατο-
λὰς τοῦ λίαν σκοτεινοῦ τούτου καὶ πληκτικοῦ οἰκοδομήματος κόγχαι
ἴσως νῦν ἐχρησίμευσεν καὶ ὡς ἱερὸν ἐν ᾧ ἐγένετο λειτουργίᾳ ὑπὲρ ἀναπαύ-
σεως τῶν εὐσεβῶς κοιμηθέντων μοναχῶν.

Ἐξετάζοντες δὲ τὴν γραφικὴν, εὐρίσκομεν ὅτι αἱ μὲν ἀγιογραφίαι τοῦ
νόρθηκος εἰσὶ πολὺ μετὰγενέστεραι τοῦ κυρίως ναοῦ. Ἐν τῇ ἱερᾷ κόγχῃ
τοῦ Θυσιαστηρίου ὀλίγον ὑψηλὰ εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς Μέγας
Ἀρχιερεὺς συλλειτουργῶν μετὰ πλήθους ἀγγέλων διαφόρων ἱερατικῶν βηθ-
μῶν. Ὅτι δὲ ἐν τῇ ἀγιογραφίᾳ ταύτῃ ὠραῖον δύναται τις νὰ παρατη-
ρήσῃ εἶναι ὅτι οἱ ἄγγελοι οἱ τὴν ἐξέλευσιν τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης εἰσό-
δου ποιοῦντες, δὲν γράφονται φέροντες τὸ ἅγιον ποτήριον, ἀλλ' εἰκονίζον-
ται βραχέως ἐπὶ νεκρικῆς σινδόνης αὐτὸν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἡπλω-
μένον νεκρὸν, συμφώνως τῇ ἱερᾷ σημασίᾳ ἣν ἔχει ἡ ἀγία καὶ μεγάλη εἴσο-
δος, σημαίνουσα τὴν ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ κατὰδρακιν τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν
νεκρικὴν πορείαν πρὸς τὸ κενὸν τοῦ Ἰωσήφ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον.

Ἐπὶ τοῦ Τρούλλου εἰκονίζεται λίαν ἀρχαιοπρεπῶς ὁ Παντοκράτωρ κα-
λῶς διατηρούμενος ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ κυρίως ναοῦ ἀγιογραφίαι. Εἰς ἐ-
κκτέρωθεν δὲ σταυροθόλιον διακρίνονται ὠραῖαί τινες κεφαλὰὶ σεβασμίων
καὶ γερόντων προφητῶν.

Ἀξιολογότερα δὲ εἶναι τὰ κατὰ τὸν νόρθηκα.

Νόρθηξ ἡ πρόνκος γνωστὸν ὅτι λέγεται τὸ πρὸ τοῦ κυρίου ναοῦ μέρος
δι' οὗ διὰ μιᾶς ἢ τριῶν συνήθως θυρῶν εἰς τὸν κυρίως ναὸν εἰσερχόμεθα.
Γνωστὸν ἐπίσης ὅτι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ ὁ νόρθηξ ἦτο τὸ ὠρισμένον
μέρος εἰς ᾧ ἴσταντο οἱ κατηχούμενοι. Ὁ νόρθηξ, ὡς ἐκ τοῦ ἔργου ὅπερ εἶ-
χεν ἐν μὲν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἐν αὐτῷ νῦν διδάσκωνται καὶ νῦν βα-
πτίζωνται οἱ κατηχούμενοι, νῦν δὲ ἐν τοῖς τὰ ἀρχαῖα κρατοῦσι μοναστηρίοις
τοῦ ν' ἀναγινώσκονται ἐν τῷ νόρθηκι αἱ λειταί, αἱ ὄραι καὶ τὰ μεσῶρια, νῦν
γίνονται αἱ ἀρτοκλασταί, ἡ ἀνάγνωσις τῶν πεπτέρων τῆς ἐκκλησίας, τῶν
βίων τῶν ἁγίων καὶ ἐν αὐτῷ νῦν ψάλλονται καὶ αἱ νεκρικαὶ ἀκολουθίαι
τῶν μοναχῶν, θεωρεῖται οἷον ὡς ἡ σχολὴ εἰς ἣν ἐμορφοῦντο οἱ μοναχοί.
Ἐντεῦθεν αἱ λαμπραὶ συλλογαὶ τῆς Χριστιανικῆς τέχνης, ἥτις εἰκονίζε

πéριξ τοῦ νάρθηκος μοναχοῦς, ἀσκητὰς, ἀναχωρητὰς καὶ ὁσίους κοκτοῦντας ἱερὰς δέλτους ἐφ' ὧν εἰσὶ γεγραμμένοι ἐπὶ τὸ συντομώτερον αἱ ἀγίαι καὶ πολῦτιμοι συμβουλαι αὐτῶν πρὸς τοὺς μοναχοὺς. Παρίστανται δὲ οὕτω τρόπον τινὰ διατελοῦντες οἱ αἰώνιοι διδάτκται καὶ φωτῆρες τοῦ μοναχικοῦ βίου εἰς τοὺς κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς εἰς τὴν μονὴν εἰσερχομένους μοναχοὺς ἢ δοκίμους τοὺς μέλλοντας ἐν τῷ νάρθηκι πάντοτε νὰ μορφῶνται, ἀκροώμενοι, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, ἱερῶν λειτουργιῶν. Τῆς δὲ Καισαρικῆς ὁ πρόνκος ἱστορήθη τὸ 1682 καὶ προσηνέχθη δῶρον τῇ Ὑπεραγίᾳ Θεοτόκῃ ὑπὸ τῆς εὐγενοῦς ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας τῶν Μπενιζέλων, προσδραμούσης τῇ μονῇ φόβῳ λοιμοῦ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς ἀνω θύρας τοῦ προνάου ὑπάρχουσας ἐπιγραφῆς, γεγραμμένης δι' ὠραίων βυζαντινῶν χαρρακτῆρων. Ἰδοὺ ὡς ἔχει αὕτη ἐν τῷ πρωτοτύπῳ:

† «Ἰσθόρηται ὁ πρόνκος οὗτος ἤτοι νάρθηξ διὰ δαπάνης τῶν προσδραμόντων τῇ μονῇ φόβῳ λοιμοῦ τῇ κορταῖχ χειρὶ τῆς πανσυμνήτου Τριάδος καὶ σκέπῃ τῆς Μκακρίας Παρθένου, οἵτινες εἰσὶν ὁ εὐγενὴς καὶ λογιώτατος Μπενιζέλος, υἱὸς Ἰωάννου, ἀμὰ ταῖς εὐγενέσιν ἀδελφαῖς καὶ τῇ τεκοῦσῃ καὶ τῇ λοιπῇ αὐτοῦ συνοδείᾳ, ἐπὶ ἡγουμένου Ἱεροθέου τοῦ σοφωτάτου ἱερομονάχου, διὰ χειρὸς δὲ Ἰωάννου Ὑπάτου τοῦ ἐκ Πελοποννήσου ἔται ΑΧΠΒ' (1682)».

Ἐκ τῆς περιγραφῆς λοιπὸν τυχύτης ἐξάγεται ὅτι ἐξωγραφῆθη ὑπὸ λογίου ἡγουμένου, δαπάναις δὲ τῆς ἀρχαίας καὶ ἐπισήμου ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας τῶν Μπενιζέλων.¹

Ἰδοὺ δὲ ἡ λαμπρὰ συλλογὴ τῶν καθηγητῶν τῆς ἐρήμου τῶν πέριξ τοῦ νάρθηκος γεγραμμένων καὶ οἵτινες, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, διὰ τῶν δέλτων αὐτῶν ἐξακολουθοῦσι διδάσκοντες ἰδίᾳ τοὺς τὴν μοναδικὴν πολιτεῖαν ἐκλέγοντας.

1. Εἰσιόντι ἀριστερᾷ εἰς τὸν δυτικὸν τοῦ νάρθηκος τοῖχον εἰκονίζεται ἡ **Ὁσία Μαρία** δεχομένη τὴν θείαν μετὰληψιν ἐκ τοῦ δεξιῆ τῷ εἰσιόντι εἰκονιζομένου Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ.²

2. **Ὁ ἅγιος Εὐφρόσυνος** κορτῶν ἄνθος.

3. **Ὁ ἅγιος Ἐφραίμ** «Μοναχὸς ἀκτῆμων ἁετὸς ὑψιπέτης.».

4. **Ὁ ἅγιος Ἰωαννίκιος** «Ὑπνος πολὺς ἐπάγει πειρασμοὺς, ὁ δὲ ἀγρυπνῶν ἐκφεύζεται αὐτούς.».

¹ Σεμνὸς γόνος τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας, ἥτις καθ' ἅπαντα τὸν τῆς δουλείας χρόνον διὰ τῆς παιδείας περιεκόσμηε τὴν πενθοῦσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ ἧς πολλὰ καὶ ὁ Spon καὶ ὁ Wheeler ἀναφέρουσιν, ἐστὶν ὁ ἀξιότιμος καθηγητὴς τῆς Ἱιζαρείου σχολῆς κ. Θεοδόσιος Βενιζέλος.

² Διὰ τῆς πρώτης ταύτης ἀγιογραφίας τῆς λίαν συγκινητικῆς ἐξεικονίσεως τοῦ νὰ λαμβάνῃ τὴν θείαν μετὰληψιν κάτισχυος ἡ Ὁσία Μαρία ἐκ τοῦ Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ ὑποδηλοῦται τῷ εἰσιόντι ὅτι πρῶτον πάντων ὀφείλει μετάνοιαν ἐπὶ τῶν πεπραγμένων καὶ εἶτα ᾧ: εἰσόδῃ εἰς τὴν σωστικὴν κιβωτὸν τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἀγιογραφία αὕτη ἀπαντᾷ τὴν λίαν συχνὰ ἐν τῷ νάρθηκι εἰς τὴν σειρὰν τῆς χριστιανικῆς ἀγιογραφίας, ὡς ἐν Πεντέλῃ καὶ ἄλλαχοῦ.

5. **Ὁ ἅγιος Μακάριος.**

6. **Ὁ ἅγιος Νεῖλος** πρὸς νότον. «Ὡς περ αἱ νεφέλαι ἀποκούπτουσι τὸν ἥλιον, οὕτως αἱ πονηραὶ ἐννοιοὶ σκοτίζουσι τὸν νοῦν».

7. **Ὁ ἅγιος Ἀρσένιος** «Υψηλόφρων μοναχὸς ἀντιλέγει σποδρῶς, ὁ δὲ ταπεινὸς οὐκ ἀντιλέγει».

8. **Ὁ ἅγιος Ἱερόθεος.**

9. **Ὁ ἅγιος Εὐθύμιος** «Κενόδοξος ἀσκητῆς ἀδικεῖται διπλῶς, καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν».

10. **Ὁ ἅγιος Ἀντώνιος** «Εγὼ οὐκέτι φοβοῦμαι τὸν θεόν, ἀλλ' ἀγαπῶ αὐτόν· ἡ γὰρ τελεῖα ἀγάπη ἐξω βάλλει τὸν φόβον».

Ἦδη πρὸς τὸν ἀνατολικὸν τοῦτον τοῦ νάρθηκος εἰσὶ τρεῖς θύραι εἰσάγουσαι εἰς τὸν κυρίως ναόν, ἐκτέρωθεν δὲ τῆς μεσαικῆς πύλης ζωγραφίζονται ἀριστερᾷ μὲν τὰ εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, δεξιᾷ δὲ ἡ ἀνάληψις τοῦ Σωτῆρος.

11. **Ὁ ἅγιος Σάββας** πρὸς βορρᾶν. «Ἀδελφοί, ὁ τῶν βρωμάτων κβρος πορνείας περὶ ἐστίν».

12. **Ὁ ἅγιος Ἰωάννης** τῆς Κλήμακος «Ὁ ἔχων ταπεινώσιν ταπεινοῦ τοὺς δαίμονας, ὁ δὲ μὴ ἔχων ταπεινώσιν ταπεινοῦται ὑπὸ τῶν δαιμόνων».

13. **Ὁ ἅγιος Διονύσιος.**

14. **Ὁ ἅγιος Θεοδόσιος** «Ὁ φυλάττων τὸ ἑαυτοῦ στόμα, τηρεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν».

15. **Ὁ ἅγιος Μάξιμος** ὁ ὁμολογητῆς «Ἀδελφοί ῥίξτε πάντων τῶν κηκῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία».

16. **Ὁ ἅγιος Μάρκος** ὁ Ἀθηναῖος πρὸς δυσμᾶς.

17. **Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος** ὁ ἐν τῷ Ἀθωνί. «Ἐν καρδίᾳ πράξεων ἐπικναπύεται Κύριος».

18. **Ὁ ἅγιος Λεόντιος** ὁ ἐν Ἀχαΐᾳ «Ψυχὴ ταρχώδης διαβόλου καθέδρα ὑπάρχει».

19. **Ὁ ἅγιος Ἀκάκιος.**

20. **Ὁ ἅγιος ἡ ὁ ἀδελφὸς Ζωσιμαῖος** κρατῶν τῇ ἀγίᾳ λαβίδι τὸν ἅγιον ἄρτον καὶ προσφέρων αὐτόν τῇ πρὸς τ' ἀριστερᾷ τῷ εἰσιόντι εἰκονιζομένῃ Ὁσίᾳ Μαρίᾳ.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀγιογραφίας τοῦ νάρθηκος, ὅστις σημειωτέον ὅτι ὅλος, οὐδὲ τῆς ὁροφῆς ἐξαιρουμένης, εἶναι ἐζωγραφημένος διὰ διαφόρων εἰκόνων εἰλημμένων ἐκ τῆς Νέας Διαθήκης ὡς π. χ. διὰ θαυμάτων τοῦ Ἰησοῦ κτλ.

Ἐκ τῆς χριστιανικῆς δὲ ἀγιογραφίας τῆς ἱερᾶς καὶ σεβασμίας τῆς μονῆς ἀντιγράψας εἰκόνα τινὰ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ὁ Γάλλος Didron κατὰ χωρεῖ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Iconographie Chrétienne».

Ἐνῷ δὲ ξένοι ἐρχόμενοι θαυμάζουσι τὴν χριστιανικὴν τέχνην τῆς βυζαντινῆς ἀγιογραφίας, καὶ διὰ δαπάνης οὐ μικρᾶς ἐκ τούτων νὰ ὠφεληθῶσι σπουδάζουσι, λυπηρὸν εἶπεῖν, δυστυχῶς ἡμεῖς οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἐσχάτην ῥαθυμίαν καὶ ἀμάθειαν κυλιόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐκουσίως εἰς τὸ φοβερώτερον σημεῖον τῆς ἀσεθείας καὶ ἱεροσυλίας προβκίνομεν· διότι, ἐνῷ ἀπὸ τούτων κίωνων ἡ ἱερὰ αὕτη τέχνη σεμνῶς καὶ σεβασμίως τὰ ἱερὰ τῆς μονῆς τεῖχη περιεκόσμηι, λίαν ἐσχάτως, κακὸζῆλοι χεῖρες, προέβησαν εἰς τὸ φοβερὸν ἀτέδημα, ὅπως χαράττωσιν ἐπὶ τῶν ἀρχίων τούτων ἀγιογραφιῶν τὰ ἐκυτῶν ὀνόματα. Ἀδιαφοροῦσιν ἂν κεφαλαὶ τῶν ἁγίων περικορροῦνται καὶ κατὰστρέφονται, ἂν χεῖρες ἀποκόπτονται ἢ ὀφθαλμοὶ ἐξορύσσονται, ἀρκεῖ μόνον νὰ εὗρωσι που θέσιν ἵν' ἀναγράψωσιν ἐν ὀνομα *Γηνάρρις*, *Κόστας*, *Διμήτρις* ὧν τὰ ὀνόματα ἔπρεπέ τις ἀληθῶς συλλέξας νὰ ἀναγράψῃ αὐτὰ πρὸ τῆς θύρας τοῦ ἀρχαιοτάτου καὶ σεμνοτάτου τούτου μοναστηρίου, ὅπως αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ, εἰσερχόμεναι ἐντὸς τῆς γερραῆς καὶ σεβασμίας ταύτης μονῆς, κατὰρῶνται καὶ ἀναθεματίζωσι τοὺς κατὰστροφεῖς τῆς ἀνεκτιμήτου ταύτης καὶ πολυτίμου χριστιανικῆς ἀρχαιότητος.

Τῇ 16 Ἰουλίου 1881.

Γ. Λαμπάκης τελειόφοιτος τῆς Θεολογίας